

84
Г95

15151-

УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П.ДРАГОМАНОВА

На правах рукопису

ГУРБАНСЬКА Антоніна Іванівна

ТВОРЧІСТЬ ВІКТОРА БЛИЗНЕЦЯ У КОНТЕКСТІ
УКРАЇНСЬКОЇ ПРОЗИ 60-70-Х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ

Ю.01.02 - українська література

А в т о р е ф е р а т
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

А. Гурбанська

БІБЛІОТЕКА
УДПУ ім. М. П. Драгоманова

Київ - 1994

НБ НПУ
імені М.П. Драгоманова

100310958

Дисертація є рукописом.

Робота виконана на кафедрі української літератури Українсько-го державного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова.

- Науковий керівник - дійсний член АН України,
доктор філологічних наук, професор
Хропко Петро Панасович
- Офіційні опоненти - член-кореспондент НАН України,
доктор філологічних наук
Дончик Віталія Григорович
- кандидат філологічних наук
Іванюк Сергій Семенович
- Провідна організація - Одеський державний університет
імені І.І.Мечникова

Захист відбудеться "18" листопада 1994 р. на засі-данні спеціалізованої вченої ради К ІІЗ.01.03 в Українському державному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова /252030, м.Київ - 30, вул.Пирогова, 9/.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Українського державного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова.

Автореферат розісланий "20" вересня 1994 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради Вишнева Г.П.Вишневецька

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Одним з основних завдань нашого літературознавства є переосмислення історії рідного письменства так званого "радянського періоду": переглядаються узвичаєні поняття і явища, зв'язки між життєвими реаліями та їх художньою інтерпретацією. Визначальним критерієм, за яким час відбирає імена справжніх митців і їхні твори, виступає художність, котра є вищим рівнем естетичного відношення до дійсності й передбачає правдивість та глибину відображення життя, гуманістичну спрямованість, оптимально довершену системно-цілісну організацію літературного твору. Науково правдиве уявлення про національну літературу неможливе без об'єктивного з'ясування значення творчого внеску кожного письменника.

Прозі Віктора Близнеця належить помітне місце в українському літературному процесі 60-70-х років ХХ ст., проте з різних причин вона й досі не дістала всебічної наукової оцінки. Ім'я талановитого художника слова за життя серйозної уваги наукової громадськості не удостоювалося. Офіційна критика відводила йому місце в тіні, в ряду багатьох інших, що пояснюється пануванням у тогочасному письменстві вульгарно-соціологічного підходу до творів свіжих, неординарних, які, вирізняючись на суцільному фоні рабдушно-бравурного літературного потоку, не вкладалися у прокрустове ложе заідеологізованих, стереотипних настанов. Оскільки В.Близнець вважався дитячим письменником, критику обурювало те, що не все з його твору вкладалося в усталені уявлення про літературу для дітей.

Більш-менш активні намагання чітко визначити основні прикмети художнього світу прозаїка мали місце вже після його смерті - у 80-х роках. Це передмови до видань творів, згадки в літературно-критичних оглядах, статті, рецензії О.Гончара, Ю.Мушкетика,

В.Базилевського, Г.Ключека, В.Панченка, С.Іванюка, М.Слабощицького та інших. Однак жанри цих праць, а також тодішні соціальні умови не сприяли ґрунтовному науковому висвітленню творчої спадщини письменника.

У дисертації здійснено спробу об'єктивніше проаналізувати творчість В.Влизнеця в усій жанровій своєрідності та індивідуальному розвитку. При цьому використовуються найновіші досягнення літературознавчої науки, розглядається характер особистості, факти біографії, котрі визначили оригінальність таланту, залучається до аналізу архівні матеріали, що стосуються особливостей творчої індивідуальності митця та його ідейно-естетичних пошуків. У дослідженні враховується структурна цілісність, виразна циклічність творчості прозаїка, яку він сам визнавав, відстоюється його здатність писати одночасно і для дітей, і для дорослих.

Об'єктом аналізу в реферованій роботі є творчий доробок В.Влизнеця, що розглядається в контексті української прози свого часу та у зв'язках з художніми традиціями й досвідом попередників у європейських літературах.

Предмет вивчення становлять оповідання, повісті та єдиний у творчій спадщині письменника роман. До аналізу залучалися й факти літературного життя, необхідні для з'ясування тенденцій розвитку національної прози досліджуваного періоду.

Джерелом роботи стали прижиттєві та посмертні видання творів В.Влизнеця, їх журнальні варіанти. У дисертації використовувалися автобіографія письменника, його статті, щоденникові записи, матеріали інтерв'ю, маловідомі та невідомі листи, які зберігаються у кімнаті-музеї Віктора Влизнеця в селі Першотравенці Компаніївського району Кіровоградської області та в особистих архівах адре-

сатів, а також спогади дружини прозаїка, колеґ по перу, друзів, прототипів створених ним художніх образів.

Мета дослідження полягає в тому, щоб на основі аналізу різноманітної у жанровому, тематичному і стилістичному відношенні творчості В.Близнеця визначити її місце і значення в розвитку української прози 60-70-х років ХХ ст. Мета роботи зумовлює розв'язання цілого ряду завдань, головними з яких є:

- висвітлити генезис та естетичну природу творчості В.Близнеця;
- визначити проблематику творів письменника та своєрідність її художнього втілення в різних епічних жанрах;
- виявити способи жанрової організації прозаїком художнього матеріалу;
- показати самотність індивідуальної манери митця, багатогранність його стилю;
- дослідити використання письменником досвіду своїх попередників та сучасників, його творче продовження з одночасними ідейно-художніми пошуками;
- розглянути твори В.Близнеця у контексті розвитку національної прози 60-70-х років ХХ ст.

Методи дослідження. У дисертації застосовувався системно-функціональний підхід до вивчення літературних явищ, використовувалися історико-генетичний, типологічний, історико-порівняльний методи. Її теоретичною основою стали літературознавчі праці І.Франка, О.Білецького, Л.Новиченка, М.Бахтіна, Д.Лихачова, В.Баченка, М.Храпченка, Г.В'язовського, М.Кодака, Л.Гінзбург, О.Іліаді, Г.Ключека, дослідження з історії українського літературного процесу, здійснені В.Дончиком, М.Жулинським, П.Хропком, С.Іванюком, В.Панченком та іншими.

Наукова новизна роботи визначається тим, що в ній уперше зібрано, систематизовано та проаналізовано художній набуток В.Близ-

неця. Творчість письменника розглядається з сучасних позицій, визначаються її сильні і слабкі сторони. Спадщина В.Близнеця досліджується в літературному контексті свого часу та у зв'язку з традиціями класичної літератури, що дало можливість виразніше окреслити неповторність творчої індивідуальності митця й визначити її місце і значення в розвитку рідної прози. У дисертації систематизовано й проаналізовано значний за обсягом і кількістю назв літературно-критичний матеріал, умотивовано ті чи інші оцінки творчості В.Близнеця. До дослідження активно залучено невивчені та маловивчені архівні матеріали. Все це дає підстави вважати, що тематично багата й канрово-стилістично різноманітна проза митця є його вагомим внеском в ідейно-художній та інтелектуально-психологічний розвиток нашого письменства.

Практичне значення дисертації полягає у тому, що спостереження й узагальнення, зроблені у ній, можуть бути використані в дальшій роботі над дослідженням особливостей розвитку сучасного вітчизняного письменства. Матеріали дисертації можуть використовуватися у викладанні вузівського курсу історії новітньої української літератури та курсу дитячої літератури, при організації й проведенні спецкурсів і спецсемінірів на філологічних факультетах університетів та педагогічних інститутів, при написанні курсових та дипломних робіт, створенні вузівських підручників і посібників, а також у шкільній практиці - для проведення уроків з краєзнавства, класного та позакласного читання, для підготовки оглядових лекцій, занять літературних гуртків і факультативів тощо.

Апробація роботи здійснювалася при її обговоренні на засіданнях кафедри української літератури Українського державного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. Окремі результати дослідження були викладені в доповідях і повідомленнях на республі-

канській науково-практичній конференції, присвяченій 60-річчю від дня народження Гр.Тютюнника /Дуганськ, 1991/, обласній міа-вузівській науково-методичній конференції з проблеми творів для дітей і про дітей у вітчизняній і зарубіжній літературі /Одеса, 1991/, обласній науковій конференції "Культура рідного краю" /Кі-ровоград, 1991/. Основні положення роботи викладені в шести публікаціях.

Структура дисертації. Дослідження складається із вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаної літератури і переліку архівних джерел.

Основні положення, які виносяться на захист:

-творчість В.Близнеця - культурно-національний феномен з явно вираженими рисами європеїзму; естетична свідомість письменника сформувалася на хвилі національного відродження післясталінської "відлиги";

-проза В.Близнеця продовжувала і розвивала кращий досвід попередників;

-творчість В.Близнеця розширила уявлення про можливості прози про дітей і для дітей у плані художньої реалізації актуальних проблем сучасності, всебічного дослідження світу якої особистості, поглиблення інтелектуалізації та філософізації змісту, збагачення форм;

-творча праця В.Близнеця в галузі дитячої літератури пояснюється його намаганням писати у річищі ідейно-естетичних принципів справжньої художності /у благородній душі дитини прозаїк вбачав моральне здоров'я нації/;

-проза В.Близнеця має систему цілісність, синкретичний характер письма, циклічність, внутрішню цілісність; у ній органічно зливаються стилеві особливості реалістичного і романтичного пись-

ма, поєднуються ліричне й епічне розкриття теми, достовірність та умовність у художньому моделюванні життєвих явищ і подій;

- творчість В.Близнеця багата художніми відкриттями, і в цьому її безперечні уроки для дальшого розвитку національної літератури.

ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовується стан досліджуваної проблеми в сучасному літературознавстві, визначається мета і завдання по її реалізації.

Перший розділ дисертації присвячений з'ясуванню місця малої прози В.Близнеця в контексті розвитку жанру українського оповідання 60-70-х років ХХ ст. У ньому висвітлюються ідейно-естетичні пошуки письменника, загальні та часткові обставини його перших проб, умови самоутвердження в літературі. Разом з тим аргументовано доводиться, що поява оповідань В.Близнеця з їхніми виразними гуманістичними ідеями була цілком закономірною. Синтезувавши художній досвід попередників з новою естетичною свідомістю епохи, письменник підніс українську новелістику на якісно вищий рівень. Він, як і М.Коцюбинський, В.Стефаник, С.Васильченко, Д.Яновський, О.Довженко, володіючи новелістичним мисленням, умінням відкривати "цілий світ у краплі води" /І.Франко/, створював нову літературну традицію.

У дисертації мають місце намагання об'єктивно оцінити дебютну збірку оповідань В.Близнеця "Оюйкове гніздо" /1963/, з'ясувати її значення і для подальшої творчості митця, і для вітчизняної прози свого часу. Книжка оповідань "Як народжується стежка" /1977/ - органічне, але на вищому рівні, продовження збірки "Оюйкове гніздо": вона підтвердила вірність прозаїка художньому дослідженню національного характеру, засвідчила посилення ідейної виразності художнього зображення, філософського та морально-етичного осмислення дійсності в жанрі оповідання.

Мала проза В.Близнеця особливо цінна своєю проблемністю. Дослідження художнього втілення двох центральних проблем - проблеми людських взаємин та проблеми взаємодії людини й природи - дало можливість з'ясувати художні відкриття прозаїка у сфері лінгвістики, а точніше - дитинознавства.

Особливою ознакою творчої манери В.Близнеця є відверте виявлення авторської позиції в оцінці зображуваного. Дії, вчинки, помисли своїх героїв, їхні взаємини він оцінює з погляду носія морального досвіду народу, його високих етичних норм. Відчуваючи особливу відповідальність перед читачем, прозаїк займає позицію активну, чітку, внутрішньо енергійну. Її визначальною рисою виступає прагнення утвердити совісність, доброту, людяність між людьми. Гуманність - найвищий моральний критерій для письменника в оцінці духовного потенціалу особистості.

Персоніфікованим вираженням позиції автора є вибір персонажів. Дитина для Близнеця не просто об'єкт художнього дослідження, а суб'єкт етичного вибору - максималіст у моральній сфері. Його герої реальні, не ідеалізовані, на противагу літературі попередніх десятиліть, не загризовані й не засолоджені, вони такі, як у житті: різні за натурою, непосидючі, мрійливі, нерозважливі, насмішуваті, довірливі. Автор не дивиться на них згори вниз, не полишає самих на себе, а стає врівень як старший, досвідчений товариш. Розмову з дітьми він веде серйозно, без загравань, з довірою і повагою до них, його цікавить не соціальний, а індивідуальний макрокосм, "приватні" володіння людського духу та їх вияв у зовнішній поведінці.

У перших літературних пробах В.Близнеця визначився і магістральний шлях прозаїка, що виявився у нових підходах до відображення дійсності, в нових естетичних формах її освоєння. Письменник

не намагається розважити, заінтригувати читача гостротою сюжету. Прикметною рисою його поезики є орієнтація на повсякденність обставин і подій, тонка передача невимушеності поведінки сільських дітей у звичайній для них обстановці, чистоти їхніх помислів. Зовнішня звичайність у житті Близицевих персонажів компенсується напруженою внутрішньою, психологічною, подійний план відступає на задню позицію, і відбувається процес повного зміщення уваги від сфери зовнішнього у сферу внутрішнього. Письменника цікавить не тільки конфлікт у дитячому середовищі, а й у душі окремого героя - його вагання, рішення, вчинок. Так, бєдько з оповідання "Ойойкове гніздо", яке дало назву першій книжці, - герой внутрішньо конфліктний, він полемічно спрямований проти так званих "зразків для наслідування".

Аналіз оповідань В.Близицея /"Ойойкове гніздо", "Золота гора до неба", "Жива "пошта", "Свято мого дитинства", "Кривенька"/ супроводжується їх типологічними зіставленнями з аналогічними за проблематикою й жанровою специфікою творами сучасників письменника /"Важка сніжка" В.Кави, "Олень Август" Є.Гуцала, "Ласочка", "Лісова сторожка", "Однокрил" Гр.Тютюнника, "По стерні", "Дядьків хліб" М.Кравчука/ та творами попередників /"Малий Мирон", "Під оборогом" І.Франка, "Зачарована Десна" О.Довженка/. При цьому особлива увага зосереджується на виборі митцем різних форм вираження і розкриття характеру, використанні багатого арсеналу прийомів художньої типізації, що сприяло яскравому вирізьбленню внутрішньої сутності персонажів.

Реалізація в оповіданнях В.Близицея двох центральних проблем літературного процесу 60-70-х років ХХ ст. - людських взаємин та взаємодії людини з природним середовищем, - продемонструвавши орієнтацію автора на життєву правду у відборі матеріалу, виборі героїв

та пов'язані з цим художні відкриття, виразилася у поєднанні епічного й ліричного начал.

Другий розділ - "Концепція людини і дійсності у воєнних повістях В.Близнеця" - побудований так, щоб розкрити нові підходи письменників-шістдесятників до втілення теми дитинства і війни, показати еволюцію жанру воєнної повісті у творчості прозаїка, висвітлити ідейно-художню трансформацію реальних фактів і подій та естетичну концепцію дитини, поставленої в жорстокі умови війни й повоєнного лихоліття.

Новаторство письменників нової генерації в освоєнні даної теми виявилось не стільки в опрацюванні її як такої, скільки у способах трактування, бачення і відчуття реальних фактів: головним принципом художнього дослідження для них стала людська душа, її стан і порухи. Що ж стосується воєнних подій, то вони подавалися "крізь призму чуття і серця" /І.Франко/ дитини.

Серед творців нової концепції В.Близнецю належить особливо почесне місце. Його перші повісті "Паруси над степом" /1966/ та "Землянка" /1966/ були водночас одними з перших в онтологічному освоєнні нашого літературою теми втраченого на війні дитинства. Творча практика письменника у ній зумовлювалася не лише прагненням дослідити характер свого покоління, а й щирим жалем за тим, що зв'язки, які єднали людей у війну, "розмиваються". До подій війни Близнецю звертався як до художнього часу: вони цікавили його з погляду моральних уроків, які війна підносить сучасності. У темі скаліченого війною дитинства прозаїк вбачав можливість внести свою лепту в процес розвитку, а пізніше й утримання рідного письменства на рівні світових естетичних надбань.

Освоєння В.Близнецем жанру воєнної повісті відзначається поступовістю, систематичністю і стабільністю. Книжки "Паруси над

степом" /1965/, "Землянка" /1966/, "Мовчун" /1971/, "Старий дзвоник" /1976/, "В ту холодну зиму, або Птиця помсти Сімург" /1979/ концептуально об'єднані не тільки типом характерів, часом дії, окремими подробицями, фрагментами сюжетних ліній, але й постійно, все зростаючою увагою автора до процесу мужіння дитячої душі. Кожна наступна повість виростає з певного образу, епізоду, випадку, описаного в попередній, відображаючи певний етап у художньому розвитку митця та виразніше демонструючи принципи переробки й осмислення життєвого матеріалу, поступове заглиблення у внутрішній світ персонажа, освоєння все складніших відношень дійсності. У дисертації здійснюється спроба об'єктивніше оцінити дві перші повісті /"Паруси над степом", "Землянка"/, з'ясувати їхнє місце в літературному житті своєї епохи.

Творчі пошуки В.Близнеця у жанрі воєнної повісті пояснюються суспільно-обстановкою часу та власним художнім досвідом. Кінець 60-х років став переломним у творчому зростанні прозаїка: його художнє мислення розвивається у напрямку від романтичного сприйняття дійсності до реалістичного. Повісті "Мовчун" і "В ту холодну зиму...", написані у наступному десятилітті, відзначаються зміною акцентів у зображенні конфлікту між особистістю та обставинами; у них автора цікавить не стільки можливий духовний потенціал підлітка, скільки його здатність відстояти себе як особистість.

Висвітлення ідейно-художньої трансформації фактів і подій, котрі мали місце в реальній дійсності й естетично відбилися у книжках В.Близнеця про дітей війни, дає підстави вважати, що повістяр намагався всебічно досліджувати складності й суперечності дійсності. Відхилення від фактичної достовірності не значні, вони стосуються головним чином деталей. Самі ж події простежуються в логічній послідовності й хронологічній точності. Від влас

ної пам'яті дитинства, достовірної конкретизації явид і подій, від цілком реальних прототипів Близнеців ішов до яскравих художніх характеристик. Те, що він сам був дитиною війни, багато бачив, пережив, і дало йому можливість здійснити глибинне подійне та психологічне дослідження, надати окремим фактам і явищам високого художнього узагальнення, філософського осмислення й того романтичного піднесення, що є ознакою високої літератури.

На основі аналізу авторської концепції дитини, поставленої у жорсткі умови війни та належного повозинного лихоліття, доводиться, що, ставши перед завданням створити життєво достовірні й художньо переконливі образи підлітків, повістьяр не вдається до звичайної белетризації подій і фактів. У той час, коли основна маса письменників "оспівувала" й романтизувала велич фізичних подвигів дітей, В.Близнець уже в першій повісті /"Паруси над степом"/, спрямовуючи увагу читача на внутрішній світ дитини, виявив прагнення до романтизації її духу.

Починаючи із "Землянки", відкриття прозаїком правди про обпалене війною дитинство здійснюється передусім через змалювання прихованої сторони героїзму дитини - її страждання і душевного надриву. При порівнянні трактування поведінки підлітків у перших двох повістях /"Паруси над степом", "Землянка"/ у реферованому дослідженні робиться висновок, що в "Землянці" ці образи виведені глибше і виразніше. Вдавшись до суворо реалістичної манери письма, прозаїк з'ясовує не тільки спільне, що єднає дітей, а й акцентує увагу на відмінностях їхніх характерів, використовуючи прийоми зіставлення й протиставлення.

У повістях "Мовчун" і "В ту холодну зиму..." В.Близнець різко зменшує кількість персонажів. Натомість він зосереджується на поглибленому дослідженні характеру одного героя, якого ставить у найскладніші обставини, що дають змогу особливо гостро й виразно про-

явитися силі духу та людяності. У цьому простежується його творча орієнтація на традиції класичної літератури /М.Коцюбинський, С.Васильченко, В.Стефаник/ і спорідненість з психоаналітичним реалізмом прози 60-70-х років /Гр.Тютюнник, М.Кравчук, М.Вінграновський/. Моделювання образів Сашка Кубенка /"Мовчун"/ та Павлика Байдачного /"В ту холодну зиму..." / повістяр вирішує в аспекті морального максималізму літературного героя, що є одним з ознак поглиблення філософського начала в сучасній прозі, посилення її людинознавчого спрямування.

У третьому розділі з'ясовується проблематика повістей В.Близнеця про дітей у плані її художнього втілення. Зокрема відзначається самобутність, незвичність, відмінність від загальноприйнятих канонів книжок В.Близнеця "Звук павутинки" /1970/, "Женя і Синько" /1974/, "Земля Світлячків" /1979/, "Хлопчик і тінь", їх протистояння тогочасним негативним явищам і тенденціям у нашому письменстві, що зумовлені згубним впливом ідеологічного пресингу адміністративно-бюрократичної системи.

Введення прозаіком у центр сюжетних колізій проблеми формування світогляду дитини та проблеми духовності пояснюється його зацікавленням моральними аспектами життя, глибоким розумінням свого письменницького обов'язку перед читачем, намаганням освоїти дитячу душу, концепцією морально здорової особистості. Як це в цілому властиво прозі митця, В.Близнець не намагався приголомшити реципієнта карколомними пригодами. Органічно поєднуючи епічне й ліричне розкриття проблеми /"Звук павутинки", "Женя і Синько"/, достовірність та умовність у художньому моделюванні життєвих явищ /"Звук павутинки", "Женя і Синько", "Хлопчик і тінь"/, він віддавав перевагу внутрішньому сюжету, тонкому психологічному обігруванню конкретних подій і деталей. Повісті В.Близнеця про ді-

тей розраховані на найвищий рівень дитячого сприймання, вони написані у переконанні, що читацькі орієнтири школярів динамічно коригуються у бік "дорослої" літератури. Це проза і для дорослих.

У "Звуді павутинки" прозаїк виводить світ, далекий від ідилічності: у ньому є добро і зло, чесність і підлість, народження і смерть, про що в тогочасній дитячій літературі говорити було не прийнято. В оточенні цих "важких" мотивів і відбувається становлення особистості сільського хлопчика Льоньки. Змужніння його души письменник подає через взаємини з непересічною дорослою людиною Адамом. Засобом характеристики дорослішого героя виступає образ загадкової дівчинки Ніни - він допомагає автору проникнути в глибину Льоньчиної душі, прилучити читача до захоплюючої роботи свідомості хлопчини.

Розкриваючи формування особистості широї і допитливої п'ятикласниці Мені /"Меня і Синько"/, В.Влизнець, відповідно до законів ліричної прози, способи викладу матеріалу, композицію та фабулу повісті підпорядковує передачі діалектики думання й почування героїні, динаміки її дорослішання. У центрі моделювання подій - дружба дівчинки з чортиком Синьком - витвором її фантазії та пожиттєвому мудрим професором біології Гай-Бичковським. Внутрішній світ Мені Цибулько та її ровесника, генерала ІОІ-ї армії яких шибеників Андрія Куцолоба, прозваного Беню, повістяр розкриває через різні прийоми художньої типізації - дії і вчинки, авторську характеристику, портрет, внутрішнє мовлення, діалоги. При цьому він, як і в оповіданні "Ойойкове гніздо" та повісті "Мовчун", зосереджується на внутрішньому конфлікті героя.

У художній реалізації проблеми духовності В.Влизнець виявляє схильність до однозначності та деякої прямолінійності авторських присудів, що визначалося його орієнтацією на фольклорну традицію

різкого протиставлення персонажів.

Створена у переконанні, що "обробка, сучасне трактування, нове осмислення традиційних сюжетів - перспективний напрямок у нашій літературі", повість-казка "Земля Світлячків" - закономірна й органічна у художній практиці митця. Для цього твору він обирає один з найпопулярніших у світі, зокрема в скандинавських літературах /"Малюк і Карлсон, який живе на даху", "Міо, мій Міо!" А.Ліндгрена, "Чарівна зима" Т.Янссона та інші/, але не поширений у рідній, жанр казкової повісті. Зверігаючи вірність традиціям фольклорної казки, письменник чітко проводить свою авторську позицію, що виражається в оригінальному й самобутньому виборі та втіленні загальної ідеї книжки, її проблематики, сюжетних колізій, образів, стилю, у своєрідному ставленні художника до зображуваного світу.

Не закінчена прозаїком остання повість "Хлопчик і тінь" - твір потужного громадянського звучання, глибоких філософських роздумів і людської мудрості. Реалізації в ньому проблеми духовності сприяє доцільний вибір автором образної системи, прийом контрасту, що лежить в основі моделювання образів двох протилежних за характерами друзів - Санька і Майка, змалювання життя юних героїв у двох вимірах - внутрішньому /світ переживань, роздумів/ та зовнішньому /контакти з навколишньою дійсністю/, прийом антропоморфізму /роздуми старого мудрого велелеки/.

Дослідження художнього втілення В.Близнецем проблематики повістей про дітей здійснюється у зв'язку з розглядом аналогічних у проблемному відношенні творів І.Франка /"Малий Мирон", "Під оборогом"/, О.Довженка /"Зачарована Десна"/, О.Гончара /"Бригантина"/, А. де Сент-Екзюпері /"Маленький принц"/, Гр.Тютюнника /"Дивак"/.

Творча практика В.Близнеця у повістях про дітей сприяла піднесенню цього жанру у вітчизняному письменстві на вищий інтелек-

туально-психологічний рівень. Постановков та художньою реалізацією проблеми формування особистості дитини та проблеми духовності письменник певною мірою задовольнив дефіцит вартісної книжки про дітей у 70-х роках ХХ ст., сприяючи розвитку української прози.

У четвертому розділі - "Традиції і новаторство В.Близнеця в осмисленні історико-революційної теми" - досліджується ідейно-тематичний пафос, композиційно сюжетна структура та своєрідність художнього узагальнення в повістях "Древляни" /1968/, "Вибух" /1979/ та романі "Підземні барикади" /1977/.

У дисертації доказово обґрунтовані імпульси народження задумів творів, висвітлено використання письменником досвіду М.Коцюбинського /"Жста morgana"/, Д.Яновського /"Вершники"/, А.Головка /"Мати"/, К.Гордієнка /"Чужу ниву жала"/, М.Стельмаха /"Хліб і сіль"/, О.Довженка /"Зацарована Десна"/, його творче продовження з одночасними новаторськими пошуками.

Розкриваючи тему історичної долі народу у повісті "Древляни", В.Близнець, як і Д.Яновський у "Вершниках", розгортає перед читачем широку картину народного життя. Цей композиційно-сюжетний засіб допоміг йому показати різнохарактерні взаємини між людьми, вплив на особисті долі персонажів історичних подій.

Продовжуючи романтичні традиції Д.Яновського та О.Довженка, автор "Древлян" не копіє прийомів і художніх засобів своїх літературних учителів, а самобутньо змальовує драматичну епоху - від передреволюційних днів, через революцію, громадянську війну аж до Великої Вітчизняної війни. На відміну від Яновського, який не виділяє когось із героїв, Близнець із сукупності своїх персонажів виразно виводить на передній план образ Санька /його прототипом є батько письменника/. Тісно переплітаючи долі героїв з народною долею, вдаючись до масштабності мислення, панорамності в

модельованні подій, прозаїк не лише оригінально відтворює той складний час через батькове сприймання, а й показує осмислення й розуміння подій людиною, котра не брала в них участі і знає їх лише "з батькових оповідок" та з інших джерел. Такий прийом сприяє багатогранному вираженню ідеї твору - ствердження загальнолюдських цінностей та основ народної моралі.

У конкретно-аналітичній повісті "Вибух", в основі якої - історично достовірні події в Києві 1918-1919 років, В.Близнець на образі екзальтованого гімназиста Петі Галайченка вирішує тему нелегкого пошуку молодшою людиною свого місця в житті. Письменник переконливо і психологічно точно розкриває взаємини героя з іншими персонажами, утверджуючи різними художніми, а подекуди і відверто публіцистичними засобами ідею чистої і безкорисливої людської прихильності, любові до ближнього, відповідальності за збереження чужого життя. Розповідь від третьої особи дала повістяреві змогу використати форми внутрішнього монологу, сповіді, сну, спогаду, листа. Водночас він, як сторонній оповідач, міг психологічно інтерпретувати зовнішню поведінку героя, його міміку і пластику. Якщо говорити про роман "Підземні барикади", в якому письменник намагався певною мірою реабілітувати себе в очах існуючої системи, то в ньому він все ж віддає перевагу зображенню високих людських пристрасей над політичною боротьбою. Взагалі ж композиційно-сюжетна структура творів прозаїка виражає його установку на зображення "епізоду" в "житті людського", на вираження загального у конкретному. Важливими принципами їх побудови є гармонія, контраст, симетрія, монтаж.

Активні намагання Віктора Близнеця знайти вдалу композицію, необхідний тип сюжету відбувалися у час ефективних пошуків літературою досконалого поєднання змісту й форми художнього твору,

Його експресивності, засобів емоційного впливу на читача. Їх визначали і власна концепція людини та дійсності, й особистий світогляд, творчий метод, жанр, літературні традиції. Використавши у "Древлянах" новелістичну форму, прозаїк щільно сконцентрував події, підкреслив найістотніше в діях, роздумах, почуттях персонажів, свідомо опустив все незначне, несуттєве й другорядне. Такого письма він досягнув завдяки проникненню в секрети творення малої прози.

Композиційно-сюжетна побудова "Вибуху" зумовлена прагненням автора "на очах" у читача простежити еволюцію головного персонажа, встановити зв'язки між його вчинками і явищами суспільного прогресу. Так досягається і рельєфне окреслення образу героя, і вираження "повноти явищ життя" /М.Добролюбов/. Через виразно виписану постать окремої особистості проступають ті риси, в яких пізнається типове у долі цілої суспільної групи людей.

При порівнянні повістей "Древляни" та "Вибух" увага акцентується на зростанні художньої майстерності митця. Відмовившись у "Вибуху" від занадто поширених просторових описів та затяжної авторської розповіді, що мають місце у створених більш як десятьма роками раніше "Древлянах", показом безпосередньо виражених сцен і картин, передачею подій через уявлення персонажа, способом влучних художніх деталей, місткими монологами і діалогами В.Близнець досягає майже "наочної" зримості зображуваного, завдяки чому у повісті сильніше зазвучав ліричний струмінь.

Особливу роль у типізації людських характерів та обставин письменник відводить композиційно-сюжетній структурі. Вона засвідчує, що його талант - це точність відчуття, точність вибору, точність оцінки. Досить Близнецю вивести два-три епізоди - і перед нами виразно вимальовуються персонажі. Цього він досягає, майстерно використовую-

чи такі типізуючі засоби, як дії і вчинки героя, мовна індивідуалізація, портретно-психологічна характеристика. Своєю концепцією особистості прозаїк утверджує не тільки створенням достовірних, життєвих образів, а й усією художньою системою твору.

Написані у дусі "єдиної тенденції духовно-художнього історизму" /В.Дончик/, книжки В.Близнеця на історико-революційну тему, незважаючи на деякі "комуністичні" оцінки та характеристики, являють собою цінність у плані художнього освоєння нового життєвого матеріалу, реалізації самотвірних образів і конфліктів, гуманістичних ідей, способами трактування теми.

У висновках узагальнено результати дисертаційного дослідження порушеної проблеми.

Художній доробок В.Близнеця являє собою важливе і закономірне явище у розвитку української прози 60-70-х років ХХ ст. Творчість письменника продовжувала і розвивала традиції класичної літератури, вона - культурно-національний феномен, що має ознаки європеїзму. Найвиразніші грані свого непересічного таланту прозаїк виявив у моделюванні картин дитинства та образів дітей. В.Близнець належить до тих майстрів слова, котрі здатні писати одночасно для дітей і для дорослих. Творча спадщина митця багата художніми відкриттями, вона дає читачеві можливість пізнати глибину людської психіки, основи народного буття, важливі моменти історії.

Публікації з теми дисертації:

1. Чистий голос совісті: Матеріали на допомогу працівникам культури і мистецтва, учителям, викладачам, учням. - Кіровоград, 1993. - 42 с.

2. Йому виповнилося 6 шістдесят... // Слово і час. - 1993. - №4. С. 37-40.

3. "Небо і степ - оце й заповнило душу..." / Мала батьківщина

у творчості Віктора Близнеця //Портр.- Кіровоград, 1993. -#6.
-С.38-39.

4. "Дитина і війна" у творчості В.С.Близнеця //Твори для дітей і про дітей у вітчизняній і зарубіжній літературі: Тези і матеріали доповідей обласної міжвузівської науково-методичної конференції. Одеса, 11-15 травня 1991 р. -У 2-х ч.-Одеса, 1991. -Ч.2.
-С.90-91.

5. Григорій Тютюнник і Віктор Близнець /До питання про творчу близькість у висвітленні теми "дитинство і війна"/: Тези доповідей Республіканської науково-практичної конференції, присвяченої 60-річчю від дня народження Григора Тютюнника. Луганськ. 5-6 грудня 1991 р. -Луганськ, 1991. - С.19-20.

6. Кіровоградщина у творчості В.С.Близнеця //Культура рідного краю: Тези обласної наукової конференції. -Кіровоград, 1991.
-С.6-9.

Гурбанская А.И. Творчество Виктора Близнеца в контексте украинской прозы 60-70-х годов XX века. Диссертация /на правах рукописи/ на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.01.02 - украинская литература, Украинский государственный педагогический университет имени М.П.Драгоманова, Киев, 1994. Исследуется художественное наследие В.Близнеца во всем жанровом своеобразии и индивидуальном развитии. Установлено, что творчество писателя - культурно-национальный феномен с выраженными признаками европеизма. Материалы диссертации использованы в преподавании вузовского курса истории украинской литературы.

Gurbanskaya A. I. The Creative Work of Victor Bliznets in the Context of Ukrainian Prose of 60th-70th of the XX century. The thesis /on the right of manuscript/ is presented for academic degree of candidate of philological sciences; speciality 10.01.02- Ukrainian literature; the State Ukrainian Pedagogical University named after M.P.Dragomanov; Kyiv, 1994. The artistic heritage of V.Bliznets in all peculiarities of genres and individual development is investigated in the thesis. It is established that the creative work of the writer is a cultural-national phenomenon with the marked signs of europeism. The materials of the thesis is used in the process of teaching the course of history of Ukrainian literature at higher educational establishments.

Ключові слова: творчість, контекст, українська проза.

Підписано до друку 19.09.1994 р.Об.І,2.Формат 60x84 1/16.
Друк офсетний.Тир.100,Зам.232.Безплатно.
ЛОД УДПУ ім.Драгоманова, Київ, Пирогова, 9.